

DE WINNENDE VERLIEZER

EEN ONDERZOEK NAAR DE WEERGAVE VAN
HECTOR IN DE LATE MIDDELEEUWEN

18 juni 2014

Naam: Willemijn Rozemuller

Student nummer: 3850129

Scriptie OWG II: Middeleeuwse kunst

Docent: dr. Martine Meuwese

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	2
I DE METAMORFOSE VAN HECTOR.....	3
HOMERUS.....	4
METAMORFOSE	5
VERDERE ONTWIKKELING.....	6
II HECTOR IN DE KUNST	6
AFBEELDINGENCYCLUS	9
<i>NEGEN BESTEN</i>	11
<i>GENEALOGIE</i>	13
III DE DOOD VAN HECTOR.....	14
LEF VERSUS LAF	15
MEDELIJDEN	17
VERSCHILLEN	19
CONCLUSIE.....	20
LITERATUURLIJST.....	22
AFBEELDINGENLIJST	24
BIJLAGE I.....	26

INLEIDING

Hector, de prins van Troje, probeert de stad Troje te redden door oorlog te voeren met de Grieken, tot hij wordt vermoord door Achilles. Het is tragisch, maar geen ramp. Zo stond het geschreven in de *Iliad*, opgesteld door Homerus in de achtste of negende eeuw voor Christus. Homerus' versie werd al snel door meerdere schrijvers herschreven, aangepast en op hun beurt ook overgeleverd. In de middeleeuwen was hierdoor een andere versie bekend dan het oorspronkelijke verhaal van Homerus.¹ In deze 'vernieuwde' versie was de rol van Hector gemodificeerd. Hoewel hij nog steeds werd vermoord door Achilles, werd Hector gezien als de winnaar en held, ondanks dat hij werd vermoord en dus verloor. Deze vernieuwde blik op Hector werd ook geprojecteerd in de kunst van de middeleeuwen. Hectors 'heroïsme' werd zichtbaar in miniaturen behorend tot de Troje cyclus, maar komt ook voor in kunst buiten de Trojestof.

Dat Hector veranderde in de middeleeuwen is al meerdere keren duidelijk geworden uit onderzoeken. Zo hebben M.R. Scherer in *The Legends of Troy* (1964) en H. Buchthal in *Historia Troiana* (1971) Hector bekeken als een van de vele personages in het verhaal van Troje.² Hierin werd Hectors veranderde persoonlijkheid in enkele bladzijdes besproken. Een groot onderzoek naar Hector zelf en de manier waarop zijn ondergang werd weergegeven, heeft echter nog niet plaatsgevonden.

Het is vreemd dat de grote verandering in het karakter van Hector in de middeleeuwen en de weergave van deze nieuwe Hector in de kunst, nog zo weinig is onderzocht. Onderzoekers lijken ervan uit te gaan dat alles bekend is, hoewel er amper iets over is geschreven. Daarom zal in dit onderzoek worden gekeken hoe de veranderde visie op Hector werd weergegeven in de laatmiddeleeuwse kunst. Er is gekozen om te kijken naar kunst tussen 1264 en 1450. Hierbij is besloten 1264 als beginpunt te nemen omdat in dit jaar de geïllumineerde versie van het vernieuwde verhaal van Troje verscheen, de *Roman de Troie*. Dit verhaal heeft grote invloed gehad op de rest van de late middeleeuwen. Pas na 1450 kwamen andere Trojaanse verhalen weer op, waaronder Homerus' *Iliad*. Door 1450 als einddatum te gebruiken, is de nadruk gelegd op de middeleeuwse versie van het Trojaanse verhaal.

Om de onderzoeken hoe de veranderde visie op Hector werd weergegeven, zullen naar meerdere aspecten worden gekeken. In het eerste hoofdstuk zal de literaire ontwikkeling van Hector worden onderzocht. Hierbij zal niet alleen naar Hector worden gekeken, maar ook naar de literaire verandering van het Troje verhaal. In het tweede hoofdstuk zal onderzocht worden hoe Hector in de kunst werd weergegeven. Hierbij zal worden ingegaan op zijn uiterlijk, maar ook op welke manier de nadruk op hem werd gelegd in verschillende kunstvormen. In het derde hoofdstuk zal zijn dapperheid en ridderlijkheid worden onderzocht in de iconografie van de dood van Hector, een vaak voorkomende scène uit het verhaal van Troje (bijvoorbeeld afb. 1).

Door het gebruik van tekst (de verandering van tekst in manuscripten) en beeld (miniaturen en andere soorten kunst) als onderzoeksmateriaal, zal worden geprobeerd tot een antwoord te komen. Door eigen onderzoek naar verschillende weergaves van Hector, zoals de rol van Hector in miniaturen, zijn rol in de tekst en zijn rol in andere soorten kunst buiten de cyclus van Troje, is geprobeerd een beeld te laten ontstaan over Hectors weergave in de late middeleeuwen. Dit wordt ook onderbouwd met gevonden literatuur. Door in het laatste hoofdstuk de nadruk op een cruciale scène uit het leven van Hector te nemen, zal worden gekeken hoe Hector in een miniatuur als held werd weergegeven. Ook dit is gebaseerd op eigen onderzoek en zal waar mogelijk worden onderbouwd door literatuur. Andere scènes van het verhaal zullen hierdoor nauwelijks aan bod komen.³

¹ Jon Solomon, 'The Vacillations of the Trojan Myth: Popularization & Classicization, Variation & Codification', *International Journal of the Classical Tradition* 15 (2007) nr. 3 / 4, p. 488.

² Zie: Margaret R. Scherer, *The Legends of Troy. In Art and Literature*, New York/Londen 1964., en: Hugo Buchthal, *Historia Troiana. Studies in the History of Medieval Secular Illustration*, Londen/Leiden 1971.

³ Hierbij zijn miniaturen gezocht via websites waar manuscripten digitaal zichtbaar zijn, die zich oorspronkelijk in verschillende landen bevinden en uit verschillende landen stammen. Dit zijn manuscripten stammend uit

Toch is het een apart fenomeen dat in de middeleeuwen als held kon worden gezien, terwijl hij werd gedood en dus de strijd verloor. Hopelijk zal door dit onderzoek een antwoord kunnen worden gegeven op hoe Hector toch de held kon zijn.

I DE METAMORFOSE VAN HECTOR

Zoals vermeld kende men in de middeleeuwen een ander verhaal over Troje dan bekend was bij de oude Grieken. Hierdoor was ook een andere Hector bekend. Dit was het resultaat van een jarenlange ontwikkeling. Door naar verschillende vroege versies van het geschreven verhaal te kijken, zal worden gekeken hoe het verhaal zich heeft ontwikkeld naar de middeleeuwse versie van het verhaal. Hierbij zal worden begonnen met het oudste opgeschreven verhaal, het verhaal van Homerus.⁴

HOMERUS

In de *Iliad* schreef de Griek Homerus over de oorlog tussen de Trojanen en de Grieken. Dit was gedaan in de vorm van een gedicht. Homerus beschreef hierin een periode van een aantal weken, die plaatsvond in het tiende en laatste jaar van de oorlog, voordat de oorlog werd gewonnen door de Grieken.⁵

In de *Iliad* was Hector niet de hoofdpersoon. De *Iliad* ging namelijk over de toorn van Achilles de Griek. Deze oorlog was ontstaan nadat de Trojaanse prins Paris Helena van Griekenland had ontvoerd. Achilles deed mee aan deze oorlog voor het verkrijgen van roem. Hij was zelfs bereid zijn leven te geven om dit te bereiken.⁶ Achilles was onstuimig, trots, koppig en liet zich leiden door zijn woede. Hector is in dit verhaal de prins van Troje, de broer van Paris. Hij had Achilles de eerste negen jaar van de oorlog weten te vermijden, omdat hij wist dat hij Achilles niet zou kunnen verslaan. Hector was impulsief en niet altijd even verstandig. Ook kon hij brutaal, gewelddadig en laf zijn. Ondanks zijn tekortkomingen voelde hij verantwoordelijkheid naar Troje.⁷ Uiteindelijk werd hij in een tweegevecht met Achilles gedood, uit wraak voor het doden van Achilles' vriend Patroklos. De begrafenis van Hector vormt het einde van de *Iliad*.

De dood van Hector is de climax van de *Iliad*, met een aantal cruciale onderdelen. Achilles hoorde dat Hector zijn vriend Patroklos had vermoord, waarna hij wraak wilde nemen op hem. Zijn wrok, die eerst op koning Agamemnon was gericht wegens een dispuut over een slaaf die als krijgsbuit fungeerde, richtte hij vervolgens op Hector. Deze wrok kreeg de vorm van een tweegevecht tussen Achilles en Hector buiten de poorten van Troje. Hector, die niet luisterde naar zijn families smeekbedes om niet te vechten, werd misleid door de goden om tegen Achilles te vechten. Toen Hector Achilles zag aankomen voor het gevecht, vluchtte Hector echter uit angst. Hij rende drie keer rondom de stad, op de voet gevolgd door de boze Achilles. De goden besloten ondertussen dat Hector het gevecht zou moeten verliezen. Nadat Hector de moed had gevonden om tegen Achilles te vechten, moest Apollo stoppen met Hector beschermen. Hierdoor kon Achilles, onder bescherming van Athena, Hector doden. In plaats van gehoor te geven aan Hectors laatste smeekbede om zijn lichaam aan zijn familie te geven, bond Achilles Hectors lichaam achter zijn strijdswagen en reed

Frankrijk, Engeland en de Verenigde Staten. Deze manuscripten zijn gekozen op basis van de afbeeldingen die hierin zijn gevonden over de weergave van Hector. Door de verschillende afstammingen van de manuscripten, variërend van het Oosten, Italië tot Frankrijk, kan worden gekeken hoe het verhaal verschillend werd weergegeven. Op de oorsprong van de manuscripten zal echter niet worden ingegaan.

⁴ Het verhaal is vaak herschreven door verschillende Grieken, Romeinen en middeleeuwen. Alleen de schrijvers met een blijvende invloed op de middeleeuwse versie van het verhaal van Troje zullen in dit hoofdstuk worden genoemd. Voor een korte weergave van verschillen tussen de belangrijkste teksten kan ook bijlage I worden gebruikt. Dit is de tabel die ook is gebruikt bij de presentatie op 4 juni 2014.

⁵ Deze overwinning werd echter niet besproken in de *Iliad*, maar in de *Odyssee*. Deze epos zou ook zijn geschreven door Homerus.

⁶ Scherer 1964 (zie noot 2), p. 57 en 62.

⁷ Scherer 1964 (zie noot 2), p. 62.

hiermee drie keer per dag langs Troje. Dit stopte pas toen Achilles Priamos, de vader van Hector, na twaalf dagen te woord wou staan, waarbij Achilles losgeld aannam voor het lichaam van Hector.⁸

Het verhaal van Homerus werd ook op Griekse vazen weergegeven. In de Oudheid was klassieke mythologie op Griekse vazen erg populair, net als het verhaal van Troje.⁹ Uit de verschillende afbeeldingen op overgeleverde vazen kan worden geconcludeerd dat het verhaal van de *Iliad* werd gevolgd bij de verschillende weergaven van het verhaal. Zo zijn er vazen bekend met het gevecht tussen Achilles en Hector, waarbij de grote vlakken in rode verf zijn geschilderd en de details met zwarte verf zijn weergegeven (afb. 2 en 3). Aan weerszijden van het gevecht staan twee personages, Apollo en Athena, die hun beschermelingen helpen in de strijd zoals staat geschreven in de *Iliad*. Ook zijn er vazen waarop te zien is dat Hector werd meegesleept door Achilles achter de strijdswagen (afb. 4) en Priamos die met Achilles praat over losgeld voor het lichaam van Hector. De dood van Hector werd echter niet verbeeld.

Afbeelding 1 (Links) *Achilles vecht met Hector, Apollo en Athena zijn ernaast te zien, Berlin schilder, 500-480 v. Chr., rood-figurig voluut, British museum, Londen.*

Afbeelding 3 (Links onder) Detail: Achilles vecht met Hector.

Afbeelding 4 (Rechts onder) Water pot (hydria), *lijk van Hector meegesleurd door de strijdswagen van Achilles, 520-510 v. Chr. 50x26, ceramiek, zwart figurige stijl, Museum of Fine Arts, Boston.*

⁸ Voor de vertaling van *De Iliad* kan worden gekeken naar de vertaling van Samuel Butler < <http://classics.mit.edu/Homer/Iliad.html> > (19 mei 2014).

⁹ William R. Biers, *The Archeology of Greece. An Introduction*, 1996² (1987) New York, p. 187.

METAMORFOSE

Een overvloed aan teksten werd gebaseerd op het verhaal van Homerus. Deze teksten kwamen echter amper terecht in de middeleeuwen doordat ze verloren gingen in de Romeinse tijd.¹⁰ Homerus' *Iliad* werd in de middeleeuwen ook niet meer gelezen. De middeleeuwers geloofden namelijk niet dat Homerus het 'authentieke' verhaal van Troje kon vertellen. Er zijn wel verwijzingen gevonden naar Homerus in de middeleeuwen. Of Homerus daadwerkelijk werd gelezen, is echter dubieus, doordat Homerus vooral werd bekritiseerd in de middeleeuwen. Zo had Homerus een belangrijke plaats aan de goden gegeven in de *Iliad*, die in de middeleeuwen als onecht werden beschouwd. Hierdoor kon zijn verhaal niet op feiten zijn berust. Daarnaast werd getwijfeld over Homerus' authenticiteit doordat hij lang na de oorlog leefde en zelf de oorlog niet had meegemaakt. Hierdoor kon hij geen goed verslag uitbrengen over de ware gebeurtenissen in de oorlog.¹¹

Wie wel goed verslag konden doen, waren twee ooggetuigen.¹² Deze Dares Phrygius en Dictys Cretensis werden in de middeleeuwen als bronnen gebruikt voor vele boeken.¹³ Dares schreef de korte *De Excido Troiae*. Hij zou een adviseur van Hector zijn geweest, waardoor hij een beter beeld kon geven van de gebeurtenissen in de Trojaanse oorlog dan Homerus. Zijn geschrift was een samenvatting over de oorlog waarbij de nadruk vooral lag op de Trojaanse glorie.¹⁴ Dictys gaf met zijn langere *Ephemeris Belli Troiani* een blik vanuit het kamp van de Grieken. Dit perspectief kwam door Dictys' rol als volger van de koning van Kreta, die zich bij de Grieken had gevoegd in de oorlog. Deze geschriften werden pas in de achttiende eeuw ontmaskerd als 'valse' geschriften uit de vierde eeuw na Christus, maar werden in de middeleeuwen dus nog gezien als ooggetuigenverklaringen.

De verhalen verschilden op een aantal punten met Homerus. Dictys' verhaal was vooral met losse feiten geschreven en niet literair.¹⁵ Toch had Dictys veel van Homerus overgenomen. Dares daarentegen had het verhaal aangepast. Zo had hij de kijk op de Trojanen veranderd door van hun onschuldige slachtoffers te maken, terwijl hij de Grieken transformeerde in bruten, in tegenstelling tot Homerus en Dictys die de Grieken lieten gloriëren. Daarnaast herschreef Dares personages, werden meer emoties toegevoegd aan het verhaal en kregen de vrouwen een grotere rol waarbij ze ook 'hoffelijk' werden behandeld in plaats van als ondergeschikten.

Ook in Dares' Hector zijn veranderingen te bespeuren. Hector was nog altijd laf, brutaal en gewelddadig. Toch werd zijn dood al anders beschreven. Volgens Dares werd Hector gedood in een tweegevecht met Achilles tijdens een veldslag, nadat Achilles had gezien hoe Hector het harnas van een dode tegenstander probeerde te pakken.¹⁶ Dit gebeurde dus niet in een los tweegevecht zoals bij Homerus. Dictys daarentegen had geschreven dat Achilles Hector opwachtte in een hinderlaag, waarna hij Hector doodde.¹⁷ Dit is een totaal ander verhaal dan bij Homerus.

Veel onderdelen van Dares en Dictys werden overgenomen in de middeleeuwen. Het verhaal werd omvangrijker door de vele details van Dictys. Deze verschillende incidenten die Dictys had beschreven, werden ook door de middeleeuwers gebruikt, waardoor het verhaal werd uitgebreid. Ook de nadruk op vrouwen, de pro-Trojaanse visie, het geromantiseerd beeld en de nadruk op emoties van de personages werden overgenomen van Dares.¹⁸

Op deze manier ontstond een heel ander verhaal in vergelijking tot Homerus, Dictys en Dares. De *Roman de Troie* van Benoit de St. Maure is een vernieuwde versie van het verhaal, die verscheen rond 1160. Het was een gedicht over de oorlog van Troje, dat was geplaatst in een

¹⁰ Arthur M. Young, *Troy and her Legend*, Pittsburgh 1971² (1948), p. 48.

¹¹ Colville, K.N., 'The Tale of Troy', *Greece & Rome* 10 (1940) 28 (oktober), p. 8.

¹² Buchthal 1971 (zie noot 2), p. 3.

¹³ Buchthal 1971 (zie noot 2), p. 1.

¹⁴ Buchthal 1971 (zie noot 2), p. 2.

¹⁵ Buchthal 1971 (zie noot 2), p. 2. ; Colville 1940 (zie noot 11), p. 5.

¹⁶ R.M. Frazer, jr., *The Trojan War. The Chronicles of Dictys of Crete and Dares the Phrygian*, Bloomington/Londen 1966, p. 153.

¹⁷ Frazer 1966 (zie noot 16), p. 49.

¹⁸ Colville 1940 (zie noot 11), p. 7.

middeleeuws feodaal systeem in plaats van een Griekse cultuur.¹⁹ Daarnaast werd het verhaal minder verfijnd en werden gebeurtenissen en personages toegevoegd of weggelaten.²⁰ Dit was een van de manieren om het verhaal verder te romantiseren. Zo werden onder andere liefdesverhalen toegevoegd, zoals de liefde tussen Achilles en Briseis (een nieuw personage van Benoit), maar ook de 'ware' liefde tussen Paris en Helena. Ook werd de contemporaine hofcultuur verweven in het verhaal. Zo werden de begrafenissen beschreven zoals die plaatsvonden in de twaalfde eeuw, maar werden ook de gevechten aangepast aan de riddercode. Hierdoor kreeg het verhaal een eigentijdse sfeer.

Het romantiseren van het verhaal is ook terug te zien bij Hector. Hector was een van de personages die een karakterverandering had ondergaan. Hij was veranderd in de ideale ridder qua persoonlijkheid en karakter.²¹ De eerdere zwakke karaktertrekken van Hector werden weggelaten uit het verhaal, of veranderd ten gunste van Hector. Op deze manier werd Hector beschreven als de voorvechter, die sterker was dan Achilles. Ook uit zijn dood blijkt de verandering in het karakter van Hector. Zo werd hij sluw vermoord door Achilles op een moment dat hij niet oplette tijdens een veldslag. In de middeleeuwen werd dit als zeer oneervol beschouwd omdat Achilles Hector niet had gewaarschuwd voor de aanval. Dit ging in tegen de riddercode.²² Op deze manier waren de tekortkomingen van Hector verdwenen, in tegenstelling tot de Hector van Homerus, Dares en Dictys.

VERDERE ONTWIKKELING

Deze geromantiseerde versie van het verhaal van Troje had grote invloed op de rest van de middeleeuwen. Benoit werd vaak gekopieerd en gebruikt voor inspiratie. Hierdoor ontstonden meerdere soorten manuscripten waar Benoit als voorbeeld had gediend. Onder andere Guido delle Colonne met zijn boek *Historia destructionis Troiae* (1325) baseerde zich op Benoit. Ook de in proza geschreven *Histoire ancienne jusqu'à César* (1340 als tweede versie) was beïnvloed door de eerder geschreven bronnen Dictys en Dares, maar had vooral Benoits versie gebruikt. Hoewel kleine veranderingen aanwezig waren, bleef het verhaal zich vooral richten op de onschuld van de Trojanen, liefde en de riddercode.

II HECTOR IN DE KUNST

Zoals is gebleken is de rol van Hector aanzienlijk veranderd in de literatuur. Hij is van een laffe prins in een held veranderd. Ook in de kunst werden verschillende manieren gebruikt om deze rol te tonen. In dit hoofdstuk zullen deze manieren worden bekeken en besproken. Verdergaand op manuscripten zal eerst worden gekeken hoe Hector bij deze teksten werd weergegeven in de bijbehorende miniaturen. Dares en Dictys zijn nooit geïllumineerd, waardoor hier geen inspiratie uit kan zijn gehaald. Hierdoor zijn we aangewezen op middeleeuwse miniaturen. Als eerste voorbeeld zullen daarom de miniaturen in de *Roman de Troie* van Benoit worden bekeken, geïllumineerd in 1264 (afb. 5 t/m 8).²³

Het eerste wat opvalt, is de middeleeuwse weergave. In plaats van de Griekse weergave van de gedetailleerde lichamen van strijders zoals op de Griekse vazen (afb. 2, 3 en 4), is de hele sfeer nu veranderd naar een middeleeuwse context. Kijkend naar de geïllumineerde pagina's van de *Roman de Troie* van Benoit (1264), valt de schematische weergave van de personages op. De kleding van de strijders en de lange jurken van de vrouwen verwijzen naar de middeleeuwen. Hieruit blijkt dat niet

¹⁹ Scherer 1964 (zie noot 2), p. ix.

²⁰ Buchthal 1971 (zie noot 2), p. 2.

²¹ Scherer 1964 (zie noot 2), p. 86.

²² Ludo Jongen, 'Achilles as Anti-Hero. A Thirteenth-Century Middle Dutch View on the Fall of Troy', *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik* 40 (1994), p. 119.

²³ De weergegeven afbeeldingen zijn de miniaturen aanwezig in de Huis Bergh Collectie ('s Heerenberg). Deze miniaturen behoren tot de oorspronkelijke *Roman de Troie* die zich in Parijs bevindt (Bibliothèque nationale de France, fr nr.).

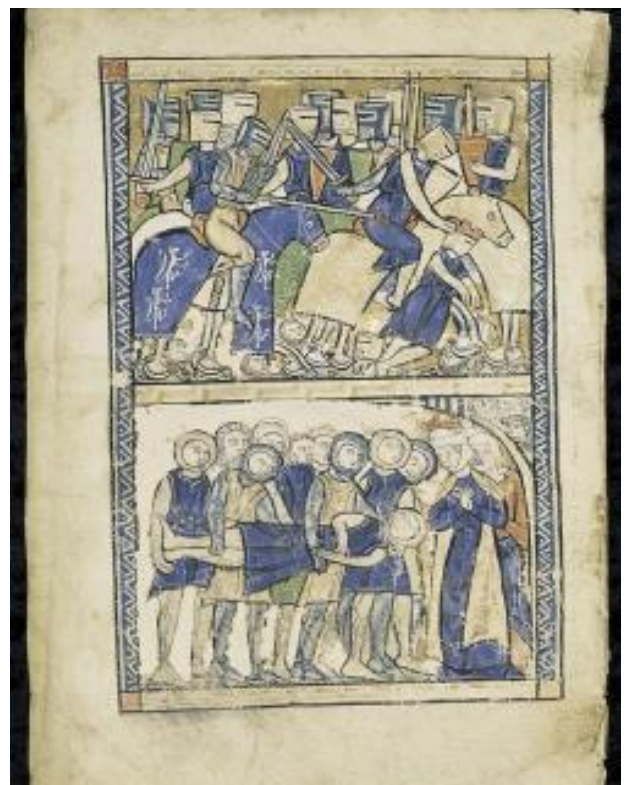
Afbeelding 5 Afb: 1. Paris en Priamus praten over expeditie, 2. Paris vaart naar Griekenland, 3. Paris rooft Helena, anderen worden gedood, 's Heerenberg, Huis Bergh, ms. 66, 1 van de 4 overgeleverde pagina's uit Benoît de Sainte Maure *Roman de Troie* (f. 1r), Parijs, 1264.

Afbeelding 6 Afb: 1. Ontmoeting met koningen, 2. Vriendelijke ontmoeting tussen Achilles en Hector, 's Heerenberg, Huis Bergh, ms. 66, 1 van de 4 overgeleverde pagina's uit Benoît de Sainte Maure *Roman de Troie* (f. 2v), Parijs, 1264.

Afbeelding 7 Afb: 1. Veldslag te paard (Hector vs. Grieken), 2. Slag Grieken en Centaur met pijl en boog, 's Heerenberg, Huis Bergh, ms. 66, 1 van de 4 overgeleverde pagina's uit Benoît de Sainte Maure *Roman de Troie* (f. 3r), Parijs, 1264.

Afbeelding 8 Afb: 1. Achilles doodt Hector, 2. Het lichaam van Hector wordt teruggebracht, vrouwen rouwen, 's Heerenberg, Huis Bergh, ms. 66, 1 van de 4 overgeleverde pagina's uit Benoît de Sainte Maure *Roman de Troie* (f. 4v), Parijs, 1264.

alleen in de literatuur de hoofse sfeer is beschreven, maar ook in de miniaturen is deze contemporaine sfeer weergegeven.

Deze contemporaine weergave van antieke gebeurtenissen in is de afgelopen eeuw verschillend verklaard door kunsthistorici. Zo werd in *Classical Mythology in Medieval Art* van Panofsky & Saxl (1933) beweerd dat de middeleeuwen geen historisch besef hadden.²⁴ Middeleeuwen zouden niet hebben begrepen dat de klassieke tijd een eigen cultuur had, met andere kleding, gebruiken en kunststijl. Ook noemde Erwin Panofsky in *Renaissance and Renascences in Western Art* (1960) de 'principle of disjunction'.²⁵ Hiermee bedoelde Panofsky dat de middeleeuwen niet inzagen dat de antieke vormen en de antieke 'onderwerpen' als antieke mythologie bij elkaar hoorden, en werden daarom ook niet samen verbeeld. Deze antieke vormen en onderwerpen werden volgens hem tot in de Renaissance niet gecombineerd in de kunst omdat de middeleeuwen de antieke kunstvorm niet relateerden aan de antieke tijd. Panofsky legde dit uit door te beweren dat elementen die wij als klassiek ervaren, bijvoorbeeld kledij en de manier van weergeven, door middeleeuwen niet als noodzakelijk werden gezien om een klassiek onderwerp te verbeelden. Hierdoor gingen de middeleeuwen antieke verhalen verbeelden in een contemporaine setting. De Laocoön zou een voorbeeld hiervan zijn (afb. 9). Deze verbeelding is in middeleeuwse vormen en kleding weergegeven, zonder enige klassieke annotatie (afb. 10).²⁶

Afb. 9 (boven) Het verhaal van Laocoön, cod. Vat. Lat 2761, 14^e eeuw.

Afb. 10 (Rechts boven) Hagesandros, Athenodoros en Polydoros van Rhodos, Laocoöngroep, 40-20 v. Chr., marmer, 242 cm hoog, Vaticaanmuseum.

De gedachte dat middeleeuwen geen historisch besef hadden, klinkt naar mijn mening erg denigrerend en kort door de bocht. Andere onderzoekers hebben dan ook andere redeneringen gegeven voor de 'vermiddeleeuwde' onderwerpen. Zo beweerde J. de Bie, redacteur van de *Griekse Mythologie en Europese Cultuur* (1978), dat de antieke onderwerpen in middeleeuwse setting kwam doordat kloosters na 1100 niet meer de dienst uitmaakten.²⁷ Voor 1100 werden afbeeldingen

²⁴ Erwin Panofsky & Fritz Saxl, 'Classical Mythology in Medieval Art', *Metropolitan Museum Studies* 4 (1933) nr. 2 (maart), p. 268.

²⁵ Panofsky, *Renaissance and Renascences in Western Art*, Stockholm 1960, p. 84.

²⁶ Eerder in zijn artikel, beweert Panofsky dat de Laocoön zo is weergegeven door de *Literary tradition*. Dit betekent dat de miniaturist geen voorbeeld had van de klassieke weergave en zich dus alleen kon baseren op de tekst. De Laocoöngroep sculptuur werd ook pas aan het begin van de zestiende eeuw gevonden, waardoor men eerder deze verbeelding nog niet kende. Zie: Erwin Panofsky & Fritz Saxl, 'Classical Mythology in Medieval Art', *Metropolitan Museum Studies* 4 (1933) nr. 2 (maart), pp. 228-280.

²⁷ J. de Bie, *Griekse Mythologie en Europese Cultuur*, Antwerpen 1979, p. 146.

gekopieerd door monniken, die de voorbeelden getrouw zouden hebben gevolgd uit oude manuscripten, waardoor vorm en onderwerp gecombineerd bleven. Na 1100 kwamen echter seculiere geestelijken en leken op als verluchters. Zij voelden zich vrij om een eigen invulling te geven aan de kunst, in plaats van zich te baseren op eerdere werken. Dit zou hebben geresulteerd in de middeleeuwse vormen in klassieke voorstellingen.²⁸ Voor 1100 waren er echter ook al stijlontwikkelingen te ontdekken in de miniaturen van manuscripten, waardoor ook deze versie niet lijkt te kloppen. Anne Hedeman in *Imagining the Past in France* (2010) beweerde op haar beurt dat bepaalde ‘vermiddeleeuwsde’ weergaves als kleding en gebaren bedoeld waren voor de lezer, zodat leken zouden begrijpen wat werd verbeeld.²⁹ Ridders werden gezien als de hoogste en nobelste van de samenleving. Deze hiërarchie werd ook in de kunst gebruikt. Door Hector dus ook als ridder weer te geven, begrepen de middeleeuwers dat hij een nobele held was. Dit gold ook voor de gebaren en de kleding in de kunst.

Hedemans theorie lijkt de meest adequate theorie. Naar mijn mening kunnen we in deze moderne tijd ons niet verplaatsen in de middeleeuwse denkwijze. Veronderstellen dat de middeleeuwers geen historisch besef hadden, is dan ook erg belastend tegenover de middeleeuwers. Wat logischer lijkt, is dat middeleeuwers de contemporaine setting gebruikten omdat ze deze representaties snaptten. Er is hier wel een bezwaar in deze redenering. Hedeman gaat uit van modellen die bij iedereen welbekend waren. Toch lijkt dit punt misschien wat overdreven. Niet elke miniaturist of kunstenaar kan hebben geweten van een bepaalde manier van weergeven. Vooral doordat dit wijdverspreid was over het tegenwoordige West Europa. Hierin zou dus tot een zekere hoogte vrijheid moeten zijn geweest.

AFBEELDINGENCYCLUS

Als we Hedemans theorie toepassen op de miniaturen van de *Roman de Troie* (afb. 4 t/m 8), zou dat betekenen dat de middeleeuwers de gebeurtenissen in de miniaturen begrijpen door de herkenbare ‘vormen’. De strijd die plaatsvond in afb. 7 en 8 zou dan duidelijk zijn gemaakt door de weergave van de harnassen. Maar uit de miniaturen van deze *Roman de Troie*, blijkt dat Hector hetzelfde werd afgebeeld als de rest van de soldaten. Hij is dus niet nobeler weergegeven dan de andere figuren, bijvoorbeeld door andere kleding of een kroon, wat wel te verwachten zou zijn doordat hij als de held werd gezien. Zijn uiterlijke speelde dus geen rol in de manier waarop de middeleeuwers hem zagen. Maar zagen middeleeuwers dan alleen door de gebeurtenissen in de scènes dat het Hector was?

Een mogelijkheid was dat Benoits manuscript de nadruk op Hector gaf. Volgens Elizabeth Morrison in *Linking Ancient Troy and Medieval France: Illuminations of an early copy of the Roman de Troie* (2011), werd door middel van de cyclus van miniaturen in het manuscript de nadruk op Hector gelegd.³⁰ Dit beargumenteerde ze door middel van de verbeeldingen in de miniaturen. Voor Hectors dood waren alleen overwinningen weergegeven van de Trojanen. Na zijn dood werden in de miniaturen alleen nog slagen verloren, terwijl in de tekst nog wel overwinningen werden behaald.³¹ Zo zou impliciet zijn verwezen naar het feit dat de dood van Hector de oorzaak was van de val van Troje, maar wordt ook verwezen naar het verraad van Achilles. Deze verwijzing van het verraad werd verergerd door Hector en Achilles eerst weer te geven in een vriendelijke ontmoeting, waarna een aantal miniaturen later Achilles Hector doodde (afb. 6 en 8).³²

²⁸ Bie 1979 (zie noot 27), p. 146.

²⁹ Anne. D. Hedeman, Presenting the Past: Visual Translation in Thirteenth- to Fifteenth-Century France’, in: Elizabeth Morrison and Anne D. Hedeman, *Imagining the past in France. History in Manuscript Painting 1250-1500*, Los Angeles 2010, p. 78-79.

³⁰ Morrison, Elizabeth, ‘Linking Ancient Troy and Medieval France: Illuminations of an early copy of the Roman de Troie’, in: *Medieval Manuscripts, their makers and Users. A special Issue of Viator in Honor of Richard and Mary Rose*, Turnhout 2011, p. 78.

³¹ Morrison 2011 (zie noot 30), p. 86.

³² Morrison 2011 (zie noot 30), p. 85.

In hoeverre deze nadruk ook in andere manuscripten te zien, is wisselen. In een andere *Roman de Troie* manuscript uit de Bibliothèque nationale de France (gedateerd dertiende of veertiende eeuw), valt op dat Hectors dood niet werd weergegeven.³³ Hier lijkt Hectors rol minder groot dan de *Roman de Troie* van Benoît, waarbij hij dus niet centraal is komen te staan. Een handschrift dat de *Grandes Chroniques de France* (Parijs, 1375-79) heet, heeft het verhaal van Troje bondig weergegeven, namelijk in twee miniatures (afb. 11 en 12). Hector is hier ook niet centraal gesteld. Het is zelfs onduidelijk of hij wel is weergegeven in deze twee miniatures.

Toch staat in een handschrift van de *Histoire ancienne jusqu'à César* (Londen, 1330-1340) de gehele strijd tussen de Trojanen en de Grieken weergegeven in maar liefst 140 folio. Opvallend is dat, net als in Benoît, de nadruk op Hector lijkt te liggen.³⁴ Zo lijkt, net als in Benoît's *Roman de Troie*, ook hier de nadruk op de overwinningen te liggen voor Hectors dood, terwijl na zijn dood alleen nog verliezen werden afgebeeld, waaronder de dood van grote personages in het verhaal als Paris, Achilles en Troilus. Ook hier blijft de cyclus dus om Hector te draaien.

Afbeelding 11 (Links) Troje, Londen, British Library, Royal 16 G VI, f. 4v, *Chroniques de France ou de St Denis*, Mahiet en Meester van het Cambrai Missaal, Parijs, 1332-1350.

Afbeelding 12 (Onder) De val van Troje, Londen, British Library, Royal 16 G VI, f. 5v, *Chroniques de France ou de St Denis*, Mahiet en Meester van het Cambrai Missaal, Parijs, 1332-1350.

³³ Weinig is bekend over dit manuscript, behalve dat het een *Roman de Troie* is. Deze conclusie is getrokken uit de weergaves van dit *Roman de Troie* manuscript die te vinden zijn op: < <http://mandragore.bnf.fr/jsp/rechercheExperte.jsp> > (10 juni 2014).

³⁴ Deze conclusie is getrokken uit de lijst van miniatures die zich bevinden in dit manuscript van de *Histoire ancienne jusqu'à César*, Londen, British Library, Royal 20 D I, f. 113 r, Italië, 1325-1350. Deze lijst is te vinden op < http://www.bl.uk/manuscripts/FullDisplay.aspx?ref=Royal_MS_20_d_i > (10 juni 2014).

De nadruk op Hector in afbeeldingencyclusen van manuscripten hoeft dus niet per se een rol te spelen.³⁵ Toegegeven moet worden dat Morrison een punt heeft met haar theorie over afbeeldingencyclusen die de nadruk op Hector legden, waarbij het 'heroïsme' van Hector werd verbeeld door de nadruk op het personage te leggen door middel van de cyclus en iconografie.³⁶ Maar waarom werd dit gedaan? Toeval lijkt niet mogelijk, doordat dit fenomeen in meerdere manuscripten is teruggevonden. Naast Hedemans verklaring zijn er nog twee mogelijke verklaringen voor de nadruk op Hector in de kunst. Ten eerste kan de opname van Hector in de Negen Besten traditie een rol hebben gespeeld, waardoor steeds meer nadruk op hem werd gelegd in kunst. Ten tweede kan de nadruk op Hector zijn gebruikt om iemands afstamming van Hector en Troje te tonen. Deze twee verklaringen zullen verder worden uitgelicht.

NEGEN BESTEN

De nadruk op Hector zou ook verklaard kunnen worden door zijn rol in de Negen Besten traditie. In 1300 werd Hector opgenomen in de Negen Besten cyclus, een cyclus van negen ideale ridders uit de geschiedenis. De Negen Besten zijn opgedeeld in drie tijdperiodes, waarbij elke tijdperiode bestond uit drie mannen. Naast Hector behoorden Julius Caesar en Alexander de Grote tot de heidenen, onder de joden vielen Jozua, David en Judas de Makkabeër, en tot de grote christenen hoorden Koning Arthur, Karel de Grote en Godfried van Bouillon. Hector werd gezien als de oudste ridder, die was geplaatst in deze traditie door zijn ridderlijkheid en deugdzaamheid. Hector werd dus niet alleen weergegeven in de Troje cyclus, maar ook als onderdeel van de Negen Besten, en soms zelfs alleen als een van de Negen Besten. Op deze manier moest hij als voorbeeld dienen voor iedereen die hem zag.³⁷

Terugdenkend aan de vroegere versies van het verhaal, zoals Homerus, is het vreemd dat Hector als de ideaalste van de 'heidenen' werd gezien. Hij had zoveel tekortkomingen in de originele versie van het verhaal en er zijn genoeg andere 'helden' aan te wijzen die deugdelijker waren. Waarom werd juist hij als een *exempla* gezien en geplaatst bij namen als Julius Caesar en Alexander de Grote?

Volgens Wim van Anrooij in zijn onderzoek *Helden van Weleer* (1997) werd Hector opgenomen vanwege zijn ridderlijkheid, maar ook omdat hij 'vergankelijkheid' toonde, kenmerken uit de middeleeuwse versie van het Troje verhaal.³⁸ Uit de opname van Hector in de Negen Besten blijkt wel de invloed van het vernieuwde Troje verhaal en de vernieuwde Hector. Daarnaast zijn in de Negen Besten alleen maar helden opgenomen die ook echt mensen waren. Dit moest verwijzen naar de sterfelijkheid van de mensen, en verwees naar de vraag waar de Helden van vroeger waren gebleven. Ook hieruit blijkt de invloed van de Negen Besten.

De Negen Besten kwamen eerst gezamenlijk tevoorschijn in de literatuur aan het eind van de dertiende eeuw, waarna ze vanaf 1330 in de kunst verschenen.³⁹ Ze werden vooral gebruikt als voorbeeld van deugdzaamheid en dapperheid. Zo is in afb. 13 een wandtapijt te zien, waar Hector als *exempla* diende en waar hij werd weergegeven als ideale ridder, zoals de middeleeuwse Troje verhaal beweerde.⁴⁰ Dat Hector als 'exempla' fungeerde, blijkt ook wel uit zijn kleding en het feit dat hij zo centraal is geplaatst.

³⁵ Het verhaal van Troje wordt in meerdere manuscripten ook met miniaturen weergegeven. Uit de voorbeelden die zijn gebruikt in deze scriptie kan worden geconcludeerd dat in het ene manuscript wel de nadruk op Hector wordt gelegd, terwijl in andere manuscripten dit niet wordt gedaan.

³⁶ Hedeman 2010 (zie noot 29), p. 76.

³⁷ Wim van Anrooij, *Helden van Weleer. De Negen Besten in de Nederlanden (1300-1700)*, Amsterdam 1997, p. 25.

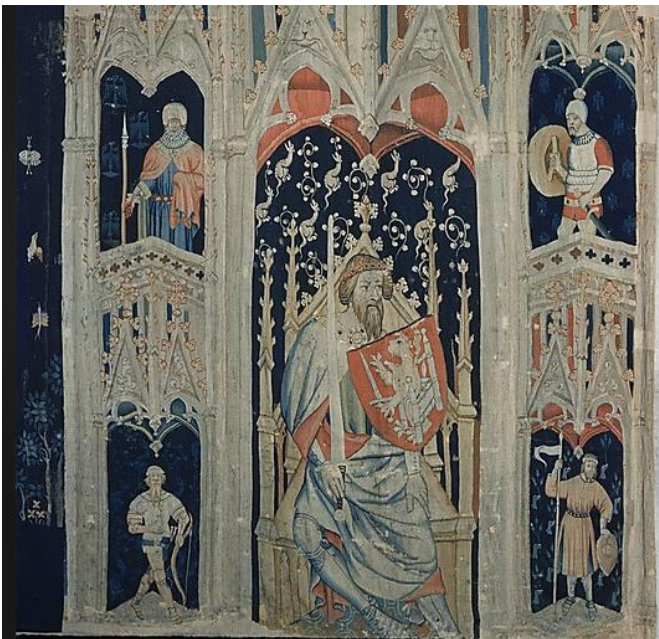
³⁸ Van Anrooij 1997 (zie noot 37), p. 15.

³⁹ Van Anrooij 1997 (zie noot 37), p. 15.

⁴⁰ Dit tapijt is een van de vier tapijten die gezamenlijk de Negen Besten weergaven en is waarschijnlijk in opdracht gebeurd. Informatie over dit tapijt op: < <http://www.metmuseum.org/collection/the-collection-online/search/468232?rpp=30&pg=1&ft=Hector+tapestry&pos=1> > (3 juni 2014).

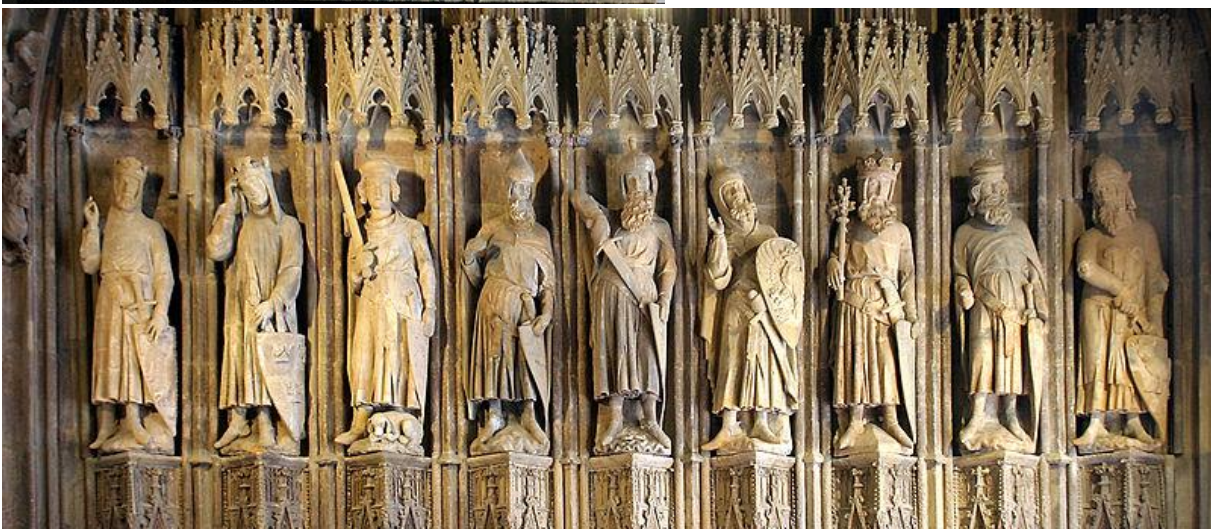
Naast dit soort particuliere kunst, verschenen de Negen Besten ook in openbare ruimtes waar ze meerdere mensen tot voorbeeld moesten dienen.⁴¹ Het eerste voorbeeld in de kunst van de Negen Besten is te vinden in het Stadhuis van Keulen, waar de Negen dienden als voorbeeld voor rechtspraak (afb. 14).⁴² Hier werden de Besten samen afgebeeld. Elk personage was als een ridder en koning weergegeven, ondanks hun verschillende afkomst. Door de Besten te vergelijken met eigentijdse ridders, die op dat moment ook de nobelste waren van de samenleving, zouden de middeleeuwers hebben geweten wat werd verbeeld en wat de deugden van deze personages waren.

Uitgaande van de Negen Besten traditie, lijkt het niet vreemd dat miniaturen hierdoor konden zijn beïnvloed. Er is echter een tegenwerping op deze conclusie. Van Anrooij (1997) heeft uitgezocht dat de Negen Besten voor het eerst samen voorkwamen in een gedicht uit 1294.⁴³ Dit zou bewijzen dat de Negen Besten traditie al voor 1300 in de Nederlanden bestond. Hoewel manuscripten van na deze datum wel beïnvloed kunnen zijn geweest door de Negen Besten traditie, en om die reden Hector centraal stelden, kan dit niet gelden voor de *Roman de Troie* van Benoît, die al in 1165 was geschreven en voor het eerst was geïllustreerd in 1264. Er zou dus nog een andere reden moeten zijn voor de centrale zetting van Hector in de manuscripten van voor 1300.

Afbeelding 13 (Links) Detail wandtapijt, waarschijnlijk Hector van de Negen Besten, 1400-1410, Zuid Nederland, wol, 420 x 264 cm, Metropolitan Museum New York.

Afbeelding 14 (Onder) *Negen Besten*, 1330, Stadhuis Keulen.

⁴¹ Van Anrooij 1997 (zie noot 37), p. 26.

⁴² Van Anrooij 1997 (zie noot 37), p. 39.

⁴³ Volgens Van Anrooij was dit gedicht geschreven door Jacob van Maerlant. Van Anrooij 1997 (zie noot 37), p. 61 en 67.

GENEALOGIE

Volgens Morrison (2011) speelt genealogie een belangrijke rol in de nadruk op Hector.⁴⁴ Genealogie is de afstamming van een familie of volk. De eerste geïllustreerde *Roman de Troie* is volgens Morrison gemaakt op verzoek van het Huis Capet, dat regeerde over het huidige Frankrijk van de tiende tot de veertiende eeuw. De Capetingers geloofden dat ze afstamden van de zoon van Hector, Francio.⁴⁵ De *Roman de Troie* moest namelijk als voorgeschiedenis dienen voor de *Grandes Chroniques* (afb. 11 en 12), een boek over de geschiedenis van Frankrijk. Door middel van de *Roman de Troie* wilde het Huis Capet hun voorgeschiedenis tonen en hiermee tegelijkertijd hun macht legitimeren.⁴⁶ Als afstammelingen van Troje stond men in meer aanzien, en zeker als afstamming van de held Hector. Op deze manier probeerde het Huis Capet zich boven andere afstammelingen van Troje te zetten, zoals de Romeinen die afstamden van Aeneas de verrader.⁴⁷ Dit zou een verklaring kunnen zijn waarom Hector centraal werd gesteld in Benoits *Roman de Troie*.

Maar is de centrale zetting van Hector in de *Roman de Troie* van Benoit (1264) ook toepasbaar op andere manuscripten? De *Grandes Chroniques de Frances* moest als geschiedenis fungeren, waarbij Benoits boek als voorgeschiedenis moest dienen. Hierdoor hoefde in de *Grandes Chroniques de Frances* de Trojaanse oorlog niet extra te worden verbeeld, omdat daar de voorgeschiedenis al voor diende. Een opvallend aspect is een ander *Roman de Troie* manuscript uit de Bibliothèque nationale de France. Hier lag de nadruk niet op Hector. Zouden de kopiïsten van dit manuscript rekening hebben gehouden met het feit dat de afstamming centraal moest staan in het originele manuscript, maar dat deze afstamming minder belangrijk hoefde te zijn in de gekopieerde versies? Dit zou een uitleg kunnen zijn voor de verminderde nadruk op Hector in latere en gekopieerde manuscripten. Op deze manier zou met het kopiëren rekening zijn gehouden met de achterliggende gedachte van de functie van het manuscript.

In de afbeeldingencyclus van een *Histoire ancienne jusqu'à César* (Londen, 1330-1340) is Hector wel centraal gesteld. Kijkend naar de opdrachtgevers van het manuscript blijkt dit gerelateerde familie van Huis Capet, het Huis Capet-de Anjou. Zij stamden dus ook af van Hector.⁴⁸ Morrison heeft dus een legitieme verklaring gevonden met haar verwijzing naar genealogie. Door naar de opdrachtgevers te kijken van een manuscript, zover die te achterhalen zijn, kan deze verklaring worden uitgesloten of worden vastgesteld bij verschillende manuscripten.

Dit idee van afstamming van Hector is niet zo uniek. Ook in de Nederlanden dachten welvarende families dat ze afstamden van Hector. In Brabant werd door Jan van Boendale in de *Brabantsche Yeesten* (1316) geschreven dat de hertogen afstamden van Hector.⁴⁹ Ook in de *Historiae brabantinorum* (1275-1300) werd dit gesteld.⁵⁰ Om zich meer te vereenzelvigen met Hector werd volgens Van Anrooij (1997) het wapen van Hector zelfs gelijkgesteld aan dat van Brabant.⁵¹ In 1395 werden plots twee leeuwen gebruikt als wapen van Brabant. Dit wapenschild werd ook overgenomen in de kunst, waardoor de nadruk op de afstamming via Hectors schild in de kunst werd getoond. Dit werd ook getoond door de hertogen te verbeelden met het schild wat was gelijkgesteld aan dat van Hector. Hierdoor werd het wapenschild van Hector en Brabant onlosmakelijk met elkaar verbonden. Dit verspreidde zich tot in Oost Pruisen (afb. 15).⁵²

⁴⁴ Morrison 2011 (zie noot 30), p. 78.

⁴⁵ Morrison 2011 (zie noot 30), p. 78.

⁴⁶ Morrison dacht dat Benoits boek een voorgeschiedenis vormde voor de *Grandes Chroniques*, die de verdere geschiedenis van Frankrijk liet zien. Morrison 2011 (zie noot 30), p. 78-79.

⁴⁷ Morrison 2011 (zie noot 30), p. 78.

⁴⁸ *Historie ancienne jusqu'à César*, Londen, British Library, Royal 20 D I, f. 113 r, Italië, 1325-1350. Informatie over dit manuscript te vinden op: < http://www.bl.uk/manuscripts/FullDisplay.aspx?ref=Royal_MS_20_d_i > (10 juni 2014).

⁴⁹ Van Anrooij 1997 (zie noot 37), p. 79.

⁵⁰ Van Anrooij 1997 (zie noot 37), p. 79-81.

⁵¹ Wat echter ook mogelijk was, was dat de kleuren van Hectors wapen aan die van Brabant werden gekoppeld. Voor een gedetailleerde uitleg kan worden gekeken naar: Van Anrooij 1997 (zie noot 37), p. 79.

⁵² Van Anrooij 1997 (zie noot 37), p. 81.

De gedachte dat afstamming invloed had op de manier van weergeven, is dus niet ongegrond. De afbeeldingencyclus in de *Roman de Troie* is hiermee uitgelegd en lijkt te kloppen met de achterliggende gedachte van de functie van het boek, net als andere boeken. Daarnaast kan het tonen van de afstamming de verklaring zijn voor de nadruk op Hector voor 1300, aangezien na 1300 de rol van Hector in de Negen Besten ook heeft kunnen bijdragen aan zijn populariteit en zijn centraal setting.

Afbeelding 15 Wapenschild Hector (zwart en goud), Brussel, Koninklijke Bibliotheek Albert I, 15.653-56, f. 4r, *Wapenboek Gelre*. 1370 en 1414.

III HET DODEN VAN HECTOR

De nadruk op Hector werd dus op verschillende manieren gelegd in manuscripten en in andere soorten kunst. Nu we voorbeelden hebben gezien van de weergave van Hector, zal in dit hoofdstuk worden gekeken naar een specifieke scène uit het verhaal in verschillende miniaturen, namelijk de dood van Hector. Vooral deze scènes maakt de middeleeuwse kijk op Hector zo interessant, aangezien Hector hier verliest, maar toch wordt gezien als de held van het verhaal. Deze visie trok ook door naar de andere kunsten, waar Hector als held wordt gebruikt als een opzichzelfstaande persoon, zoals in de Negen Besten traditie.

Hoewel Hector hierin een belangrijke rol heeft, is er nog een belangrijk personage in deze scène, namelijk Achilles. Ook Achilles heeft een grote verandering ondergaan in de middeleeuwse variant van het Trojaanse verhaal. Ludo Jongen heeft in zijn onderzoek *Achilles as Anti-Hero* (1994) gekeken naar Achilles en zijn verandering.⁵³ Wat hem opviel, net als meerdere kunsthistorici, was dat het verhaal van Troje anti-Achilles was geworden. Dit in tegenstelling tot de oorspronkelijke versie van Homerus.⁵⁴ Zo werd Achilles beschuldigd van onridderslike acties, waaronder gewelddadigheid tegen anderen en sluwheid door zijn onaangekondigde aanval op Hector. Zo verteld Benoit dat Hector tijdens een veldslag een harnas van een gestorvene als trofee wou pakken. Het harnas van een gedode vijand meenemen werd gezien als een trofee over de gewonnen slag. Terwijl Hector het harnas probeerde te pakken, was zijn rechterkant onbeschermd. Achilles maakte hier gebruik van en viel Hector onaangekondigd aan.⁵⁵ Dit resulteerde in de dood van Hector.

Ook in de kunst is geprobeerd deze onridderslike acties van Achilles te verbeelden, maar werd de nadruk nog meer gelegd op het 'heroïsme' van Hector. De miniaturen over de dood van

⁵³ Jongen 1994 (zie noot 22), p. 120.

⁵⁴ Jongen 1994 (zie noot 22), p. 120.

⁵⁵ Scherer 1964 (zie noot 2), p. 87.

Hector hebben veel dezelfde kenmerken. Toch werd niet alles op dezelfde manier weergegeven. Bij het onderzoeken van deze miniaturen, moet rekening worden gehouden met het veelvuldig gebruik van symboliek in de middeleeuwen. Hierachter kunnen meerdere intenties zitten. Het lastige is dat wij als moderne observator niet alle indirecte verwijzingen herkennen of begrijpen. Hierdoor kan het erg moeilijk zijn om een miniatuur compleet te begrijpen. In dit hoofdstuk zal toch geprobeerd worden elementen te vinden die verwijzen naar het 'heroïsme' van Hector.⁵⁶

LAF VERSUS LEF

Achilles versus Hector, oftewel ridderlijkheid versus sluwheid. Dit heeft waarschijnlijk een grote rol gespeeld bij het maken van de miniaturen. Zo is een van de eerste kenmerken die opvallen aan de miniaturen over de dood van Hector, Achilles die richting de rug van Hector komt aangestormd te paard. Dit is echter in contrast met het verhaal van Benoit. Volgens Benoit viel Achilles Hector aan van de rechterkant, zodat hij Hectors onbeschermdere rechter zijde kon raken. Dit zou zo weergegeven kunnen zijn omdat het lastig was om iemand van rechts te laten komen, vooral voor miniaturisten waarin vaak alles plat werd weergegeven. De oplossing was Achilles achter Hectors rug weer te geven (afb. 16). Door hem op deze manier te verbeelden, lijkt de nadruk enerzijds gelegd te zijn op het verraad van Achilles, doordat hij Hector aanvalt in de rug, oneerlijk, oneervol en tegen de riddercode.⁵⁷ Anderzijds werd de nadruk op deze manier gelegd op de laffe daad van Achilles.⁵⁸ Door de aanval zo te tonen, lijkt het alsof Achilles Hector niet op een eerlijke manier had kunnen verslaan.⁵⁹

Opvallend aan de miniaturen is dat Achilles bijna altijd van links komt. James Hall beweert in *The Sinister Side* (2008) dat in de middeleeuwen links als de kant van het kwaad werd gezien.⁶⁰ Zo kwamen van de linkerkant vaak de slechte elementen van het leven. Dit kan geïllustreerd worden door kerkportalen, waar aan de rechterkant van Christus engelen werden weergegeven (vanuit de beschouwer gezien), terwijl aan zijn linkerkant de zondigen resideerden. Dit zou ook kunnen worden toegepast op Achilles, waarbij Achilles in een zeker opzicht ook het kwaad symboliseert. Deze redenering kan echter meteen worden ontkracht. Hall vermeldde dat het 'linkse' kwaad moest worden gezien door de ogen van het object zelf en niet vanuit de ogen van de toeschouwer. Vanuit de ogen van het object komt Achilles echter van achteren, en niet van links.

Er zouden echter ook andere redeneringen kunnen zijn voor deze manier van weergave. De middeleeuwen gaven namelijk vaak het verhaal weer van links naar rechts. Hierbij waren de mensen van links, waar de leesrichting begint, de goeden. Dit lijkt alleen niet in de miniaturen van toepassing, doordat Achilles van deze kant komt. Een andere optie is dat het perspectief van de teksten verschilden, pro-Grieks of pro-Trojaans. Dit zou dan getoond kunnen worden door de bijbehorende miniaturen. Als Achilles van links komt, is de tekst pro-Grieks. Dit lijkt echter ook niet van toepassing doordat de Trojaanse verhalen bijna allemaal pro-Trojaans waren. Een andere verklaring zou kunnen zijn dat het verhaal misschien vanuit het perspectief van Achilles was geschreven bij Hectors dood. Volgens Benoit dacht Achilles dat hij Hector moest doden uit wraak voor alle Grieken die hij had gedood.⁶¹ Zou dit betekenen dat de miniaturist om deze reden Achilles links plaatste, omdat zijn perspectief werd gebruikt om het verhaal vanuit te vertellen? Dit zou verklaren waarom hij links en dus als eerste werd geplaatst.

⁵⁶ Om het verhaal overzichtelijk te houden zal niet steeds naar alle afbeeldingen worden verwezen waar een element op te zien is, maar alleen de afbeelding die hierin het belangrijkste lijkt. De punten die worden genoemd zijn echter vaak van toepassing op meerdere afbeeldingen, dus hier kan los naar worden gekeken. Als iets afwijkt, zal wel naar de afbeelding worden verwezen.

⁵⁷ Jongen 1994 (zie noot 22), p. 118.

⁵⁸ Scherer 1964 (zie noot 2), p. 86.

⁵⁹ Morrison 2011 (zie noot 30), p. 85.

⁶⁰ James Hall, *Sinister side. How left- right Symbolism Shaped Western Art*, Oxford 2008, p. 8.

⁶¹ Jongen 1994 (zie noot 22), p. 116.

Al deze punten lijken niet erg aannemelijk. Het verhaal wordt nog complexer kijkend naar afb. 17, waar Achilles van rechts komt. Deze miniatuur kan niet worden verklaard doordat de tekst een ander verhaal of perspectief bevat. Deze miniatuur komt namelijk uit een *Histoire ancienne jusqu'à César*, die overeenstemt met het verhaal van Benoit.⁶² Doordat in bijna alle afbeeldingen Achilles van links komt, lijkt er toch een betekenis achter te zitten als dit niet het geval is. Hier lijkt, op het moment, alleen nog geen passende conclusie voor te zijn.

Het tweede punt dat naar mijn mening verwijst naar de lef/laf gedachte, is het moment dat Achilles Hector aanvalt. In de tekst van de manuscripten is beweerd dat Hector bezig was met het pakken van een harnas van een verslagen vijand. In een later manuscript, namelijk de *Historie of Troy*, heeft dit echter plaatsgemaakt voor Hector die een Griekse koning probeerde weg te dragen van het slagveld.⁶³ Door het verhaal op deze manier te vertellen, werd de nadruk nog meer op de laffe Achilles gelegd, die Hector doodt terwijl Hector de riddercode volgde door een koning te helpen of door zich niet bewust te zijn van het gevaar op het moment van de aanval.

In de miniaturen lijken er twee manieren te zijn geweest, waarop de occupatie van Hector werd verbeeld. Bij de eerste manier is Hector bezig met het pakken van een helm (afb. 16). Het pakken van een helm verwijst naar de tekst waar Hector een harnas van een gesneuvelde ridder probeerde te pakken, maar kan ook een versimpelde versie zijn van een koning helpen. Dit werd verschillend verbeeld. Soms werd de helm gepakt van iemand die op de grond ligt, oftewel van een gesneuvelde (afb. 16). Er zijn echter ook voorbeelden waar de helm werd gepakt van iemand die nog op zijn paard zat (afb. 17). Afgevraagd kan worden of de overledene hier nog op zijn paard zit, of dat Hector hier iemand probeert te helpen, waarbij de helm pakken een versimpelde weergave was van iemand meentrekken naar veiligheid. Dat hij een helm probeert te pakken van een nog levend iemand wat als erg oneerlijk werd beschouwd, lijkt namelijk niet erg toepasselijk. Een helm pakken van het harnas lijkt het verhaal van Benoit te volgen, aangezien een heel harnas pakken moeilijk kon worden weergegeven. Toch zou het ook symbool kunnen staan voor iemand helpen. En zeker een aanval terwijl de tegenstander iets anders aan het doen is of iets ridderlijks aan het doen was, werd gezien als laf.

Afbeelding 16 De dood van Hector, Parijs, Bibliothèque nationale de France, fr. 20125, f. 133v, Wauchier de Denain, *Histoire ancienne jusqu'à César*, Israël, 1275-1300.

Afbeelding 17 De dood van Hector, Parijs, Bibliothèque nationale de France, Fr. 168, f. 119, *Histoire ancienne jusqu'à César*, Stefano di Alberto, Bologna, 1375?-1385.

⁶² Voor een groot onderzoek naar de *Histoire ancienne jusqu'à César*, kan worden gekeken in: Doris Oltrogge, *Die Illustrationszyklen zur 'Histoire ancienne jusqu'à César' 1250-1400*, Frankfurt/Bern/New York/ Parijs 1987.

⁶³ Segher Diengotaf, *Trojeroman*, Amsterdam 2005 (2) 2001, p. 7.

De tweede manier waarop de nadruk op de laffe daad werd gelegd, lijkt te zijn doordat Hector op het moment van de aanval niks aan het doen is. In afb. 18 is getoond hoe Achilles' speer Hector raakt, waarna Hector aan het vallen is. Toch staan de paarden tegenover elkaar, waardoor Hector Achilles had moeten zien aankomen. Er is geen helm of lijk in de buurt, zoals de tekst suggereerde. Dus lette Hector hier dan niet op, waardoor hij werd vermoord? Dit lijkt onwaarschijnlijk, omdat afb. 18 ook uit een versie van de *Historie ancienne jusqu'à César* komt, een manuscript waarbij het verhaal van Benoit is overgenomen. Hoewel afgevraagd kan worden wat Hector aan het doen was in afb. 18, zijn er ook miniaturen waarbij een onwaarschijnlijker beeld van Hector wordt weergegeven. Bij afb. 19 lijkt het alsof Hector aan het vluchten is van Achilles. Of zou hier dan toch de versie van Homerus een rol hebben gespeeld, waarbij Hector wel op een eerlijke manier werd vermoord? Zou hier de laffe kant van Hector worden benadrukt? Dit lijkt ook onwaarschijnlijk, omdat in de miniatuur naast de dood van Hector, Hector moedig de slag inrijdt. Toch zijn invloeden van vroegere verhalen niet uit te sluiten.

Afbeelding 18 (Boven) De dood van Hector, Carpentras, BM, ms 1260, f. 78, *Historie ancienne jusqu'à César*, Noord Italië, 13e of 14e eeuw.

Afbeelding 19 (Rechts) De dood van Hector, Den Haag, Koninklijke Bibliotheek, KB, 78 D 47, f. 68v, *Historie Ancienne jusqu'à César* (first edition), Noord Frankrijk, 1250-1275.

De miniaturist kan een rol hebben gespeeld als oorzaak van de verschillende verbeelding van Hectors dood. Misschien had de miniaturist de tekst verkeerd begrepen, of misschien kende hij een andere versie van het verhaal. Een verklaring zou echter ook in de tekst te vinden kunnen zijn, doordat het verhaal bijvoorbeeld verkeerd vertaald was waardoor er andere details beschreven stonden dan in de eerdere verhalen. Toch lijkt de nadruk op lef en laf wel daadwerkelijk aanwezig in de miniaturen.

MEDELIJDEN

In hoeverre de miniaturen dan ook iets zeggen over de kijk van mensen op Hector, is moeilijk vast te stellen. Het is wel gebleken dat de manier van verbeelden mogelijke diepere betekenissen hebben. Welke betekenis, is alleen niet altijd duidelijk. Naar mijn mening is een van de mogelijke betekenissen medelijden proberen op te wekken voor Hector. Juist omdat hij de held is en ondanks zijn verlies zo goed mogelijk moet worden weergegeven.

Medelijden oproepen kan op verschillende manieren worden gedaan. Ten eerste wordt medelijden opgeroepen door het verraad van Achilles, dat al is besproken. Door Hector van achteren aan te vallen, werd geprobeerd medelijden voor Hector af te dwingen. Hector kon er namelijk niks aan doen dat hij op deze manier werd vermoord, aangezien Achilles aansprakelijk was.

Ten tweede lijkt de weergave van de wond van Hector medelijden te moeten opwekken. Het is duidelijk dat Hector van achteren wordt aangevallen, maar er zit verschil in hoeverre deze aanval al bezig is in de miniaturen. In sommige miniaturen heeft de speer Hector nog niet geraakt (afb. 20). Dit terwijl het lichaam van Hector al wel vreemd gebogen is, alsof hij al gewond is. Ook de plek waar de speer het lichaam raakt, werd verschillend verbeeld. Volgens de tekst van Benoît werd Hector door Achilles' speer in zijn rechter zij geraakt. Toch werd dit niet altijd zo weergegeven. Zo zijn er miniaturen waarin Hector werd geraakt in zijn hoofd (afb. 21) of midden in zijn rug (afb. 22). Door deze pijnlijke wonden zou medelijden moeten worden opgeroepen voor Hector, doordat hij deze pijn heeft moeten doorstaan. Op deze manier wordt in miniaturen ook vaak de rechter zij geraakt van Hector, of in ieder geval geprobeerd om de rechter kant van het lichaam te raken. Dit lukt alleen niet altijd, zoals afb. 17, waar de linker zij wordt geraakt doordat Achilles van de rechter kant komt.

Afbeelding 20 (Links) De dood van Hector, Dijon, Bibliothèque Municipale 0562, f. 96v, *Histoire Ancienne jusqu'à César*, Noord Frankrijk, 1260-1270.

Afbeelding 21 (Rechts boven) De dood van Hector, Londen, British Library, Harley ms 4431, f 136 v, Christine de Pizan, *Book of Queens*, 1410-1414.

De derde manier van medelijden opwekken lijkt te maken te hebben met eventuele strijders op de achtergrond. In Benoits verhaal werd Hector vermoord in een grote strijd tussen de Grieken en Trojanen. Er zou dus sprake moeten zijn van een slagveld. Hector en Achilles zijn in sommige gevallen echter samen weergegeven, zonder andere strijders in de buurt (afb. 20). Hieruit kan medelijden spreken omdat Hector werd gedood zonder iemand om zich heen. Daarnaast had Achilles het zo slinks aangepakt, dat niemand Hector had kunnen helpen en hij op zichzelf was aangewezen, wat ook medelijden zou kunnen oproepen.

In andere miniaturen werden de twee wel midden in een slagveld geplaatst (afb. 21). In deze verbeeldingen konden de strijders op de achtergrond verschillend worden weergegeven. Enerzijds waren de legers tegen elkaar aan het vechten (afb. 12), waardoor de nadruk werd gelegd op de gehele strijd, waar de dood van Hector een van de gebeurtenissen was. Zonder de andere soldaten, leek de nadruk juist op het onderlinge conflict van Hector en Achilles te liggen, in plaats van op de oorlog. Er zijn ook voorbeelden waarin de soldaten gebruikt lijken te zijn als opvulling van de achtergrond (afb. 21). Zo lijken Achilles en Hector het middelpunt te worden van de slag, waarbij de twee legers fungeerden als een soort publiek. Hoewel hier geen duidelijk medelijden uit spreekt, wordt op deze manier wel de nadruk op het gevecht gelegd tussen Hector en Achilles. Ook zou kunnen worden gedacht dat dit publiek in de miniatuur en het publiek van het manuscript getuigen waren van deze laffe daad, wat medelijden oproept.

Afbeelding 22 De dood van Hector, Londen, Britisch Library, Royal 20 D I, f. 113 r, *Histoire ancienne jusqu'à César*, Italië, 1325-1350.

KLEINE VERSCHILLEN?

Voor de verdere verschillen zal beter naar de miniaturen moeten worden gekeken, maar deze zijn moeilijk te verklaren. Zo worden in sommige miniaturen het dagdeel aangegeven. Zo is het nacht in afb. 16 en ook in afb. 21. Andere afbeeldingen lijken echter helemaal geen indicatie van het dagdeel te geven. Door de nacht te verbeelden, lijkt de nadruk extra te worden gelegd op de laffe daad van Achilles. Hector zou op deze manier helemaal geen kans hebben gehad tegen Achilles. Daarnaast zou de nacht, net als in onze moderne wereld, voor het gevoel van gevaar en onheil kunnen zijn gebruikt, aangezien in het donker gevaren op de loer kunnen liggen en in Hectors geval was dit ook zo.

Een ander verschil dat opvalt in de miniaturen, is de weergave van Troje. Als Hector en Achilles vechtend worden weergegeven op het slagveld, is Troje weergegeven op de achtergrond (afb. 23). Bij Hectors dood werd Troje opeens niet meer weergegeven. Dit zou kunnen worden verklaard doordat in de oorlog, en dus tijdens het slagveld, de strijd over Troje gaat. Hierin is Troje dus belangrijk om weer te geven. Echter in de strijd tussen Hector en Achilles lijkt de focus hier niet meer op te liggen. Er zou nog verder kunnen worden geredeneerd, door te zeggen dat Hector, zonder zijn familie of zijn herkenbare stad, moest sterven. Maar dit lijkt ver gezocht.

Opvallend is ook dat de kleding die werd gedragen niet altijd duidelijke verschillen tonen tussen de partijen. Zo dragen Achilles en Hector dezelfde kleuren in afb. 22. Het is hierdoor moeilijk om de twee partijen uit elkaar te houden. In andere miniaturen zijn de verschillen duidelijker weergegeven. Zo werden ook de paarden verschillend gekleed in de miniaturen, zodat onderscheid kon worden gemaakt tussen de partijen.

Afbeelding 23 De dood van Hector, Londen, Britisch Library, Royal 20 D I, f. 113 v, *Histoire ancienne jusqu'à César*, Italië, 1325-1350.

Eerder is gezegd dat Hector geen opvallende kleding draagt in de miniaturen. Ook in de tot nu toe gebruikte miniaturen is dit te zien. Dit in tegenstelling tot Achilles. Achilles draagt namelijk bijna altijd iets op zijn helm (afb. 21 en 22). In de miniaturen lijkt dit op een pluim of waaier. Maar waarom krijgt Achilles de kleding die opvalt? Zou dit een indirecte verwijzing zijn naar het verhaal van Homerus, waar Achilles voor zijn strijd met Hector een speciaal harnas kreeg, dat was gemaakt door Hephaistos? Of was dit alleen om de slechte Achilles duidelijker te verbeelden? Of had Hector geen opvallende kleding nodig, omdat zijn ridderlijkheid en heroïsme uit zijn daden zouden spreken?

Op veel vragen hebben we nog geen antwoord. Wat we wel weten is dat de dood van Hector op meerdere manieren kon worden weergegeven en dat de miniaturen sterk konden verschillen in miniaturen met hetzelfde onderwerp. De tekst in de desbetreffende boeken zal in sommige gevallen de oplossing geven. Daarnaast konden de miniaturisten een eigen bijdrage leveren. Hoe groot hun vrijheid was, is niet bekend. Hierdoor is het moeilijk om duidelijke redeneringen te vinden voor de verschillende weergave van de dood van Hector in miniaturen. Het blijft dan ook de vraag of er wel een betekenis achter zit, of dat de miniaturist elementen verzoon of kopieerde.

CONCLUSIE

Door het pro-Trojaanse perspectief, romantische verhaallijnen en het veranderde karakter van Hector, was het verhaal van Homerus totaal veranderd in de middeleeuwen. Deze vernieuwde versie kwam ook in de kunst terecht. Hector kwam terecht in verschillende soorten kunst, waarin de nadruk op verschillende manieren op hem werd gelegd. Dit kon onder andere worden gedaan door de afbeeldingencyclus in manuscripten op hem te richten. Dit zou kunnen worden verklaard doordat Hector in toenemende mate werd weergegeven als een van de Negen Besten en omdat sommige families hun afkomst van hem wouden tonen. Hierdoor ontstonden ook verbeeldingen van Hector buiten de Troje cyclus om, waarin alleen de kenmerken van Hector werden benadrukt als de deugdzaame, ridderlijke persoon.

Zelfs bij de verschillende miniaturen over de dood van Hector, lijkt de nadruk op Hector te zijn gelegd. Zo zouden details in de miniaturen kunnen verwijzen naar zijn 'heroïsme' en de laffe

daad van Achilles, maar zouden verschillende details ook gebruikt kunnen zijn om medelijden op te roepen.

Hoewel steeds meer bekend is over de weergave van Hector, is dit nog een lopend proces. De verschillende manieren van weergeven heeft voor verschillende interpretaties gezorgd, maar deze zijn niet altijd even duidelijk of geloofwaardig. Doordat Hector deze grote overgang heeft ondergaan, kan hij ook wel een winnende verliezer worden genoemd. Ondanks het feit dat hij werd vermoord, werd hij als een belangrijke held in de middeleeuwen gezien met de nadruk op hem en zijn karakter in de kunst. Hij was dus echt een winnende verliezer.

LITERATUURLIJST

Anrooij, Wim van, *Helden van Weleer. De Negen Besten in de Nederlanden (1300-1700)*, Amsterdam 1997.

Bie, J. de, *Griekse Mythologie en Europese Cultuur*, Antwerpen 1979.

Biers, William R., *The Archeology of Greece. An Introduction*, 1996² (1987) New York.

Buchthal, Hugo, *Historia Troiana. Studies in the History of Medieval Secular Illustration*, Londen/Leiden 1971.

Colville, K.N., 'The Tale of Troy', *Greece & Rome* 10 (1940) 28 (oktober), pp. 1-11.

Frazer, jr., R.M., *The Trojan War. The Chronicles of Dictys of Crete and Dares the Phrygian*, Bloomington/Londen 1966.

Hall, James, *Sinister side. How left- right Symbolism Shaped Western Art*, Oxford 2008.

Hedeman, Anne. D., 'Presenting the Past: Visual Translation in Thirteenth- to Fifteenth-Century France', in: Elizabeth Morrison and Anne D. Hedeman, *Imagining the past in France. History in Manuscript Painting 1250-1500*, Los Angeles 2010, pp. 69-85.

Jongen, Ludo, 'Achilles as Anti-Hero. A Thirteenth-Century Middle Dutch View on the Fall of Troy', *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik* 40 (1994), pp. 111-129.

Morrison, Elizabeth, 'Linking Ancient Troy and Medieval France: Illuminations of an early copy of the Roman de Troie', in: *Medieval Manuscripts, their makers and Users. A special Issue of Viator in Honor of Richard and Mary Rose*, Turnhout 2011, pp. 77-102.

Oltrogge, Doris, *Die Illustrationszyklen zur 'Histoire ancienne jusqu'à César' 1250-1400*, Frankfurt/. Bern/New York/ Parijs 1987.

Panofsky, Erwin & Fritz Saxl, 'Classical Mythology in Medieval Art', *Metropolitan Museum Studies* 4 (1933) nr. 2 (maart), pp. 228-280.

Panofsky, Erwin, *Renaissance and Renascences in Western Art*, Stockholm 1960.

Scherer, Margaret R., *The Legends of Troy in Art and Literature*, New York/Londen 1964.

Segher Diengotgaf, *Trojeroman* Amsterdam 2005² (2001).

Solomon, Jon, 'The Vacillations of the Trojan Myth: Popularization & Classicization, Variation & Codification', *International Journal of the Classical Tradition* 15 (2007) nr. 3 / 4, pp. 482-534.

Young, Arthur M., *Troy and her Legend*, Pittsburgh 1971² (1948).

Websites:

De Iliad, vertaald door Samuel Butler < <http://classics.mit.edu/Homer/iliad.html> > (19 mei 2014).

Beschrijving van scènes uit *Histoire ancienne jusqu'à César*, Londen, British Library, Royal 20 D I, f. 113 r, Italië, 1325-1350. Deze lijst is te vinden op < http://www.bl.uk/manuscripts/FullDisplay.aspx?ref=Royal_MS_20_d_i > (10 juni 2014).

Weergaves van een *Roman de Troie* uit de dertiende of veertiende eeuw < <http://mandragore.bnf.fr/jsp/rechercheExperte.jsp> > (10 juni 2014).

Dares de Phrygian, *History of the Fall of Troy (De Exidio Troiae Historia* < <http://www.maicar.com/GML/DaresTW.html> > (10 juni 2014).

Detail wandtapijt, waarschijnlijk Hector van de Negen Besten, 1400-1410, Zuid Nederland, wol, 420 x 264 cm, Metropolitan Museum New York. < <http://www.metmuseum.org/collection/the-collection-online/search/468232?rpp=30&pg=1&ft=Hector+tapestry&pos=1> > (3 juni 2014).

AFBEELDINGENLIJST

Afbeelding titelpagina: De dood van Hector, 's Heerenberg, Huis Bergh, ms. 66, detail van 1 van de 4 overgeleverde pagina's uit Benoit de Sainte Maure *Roman de Troie*, Parijs, 1264. Foto: <http://www.collectiegelderland.nl/musea/huisbergh/voorwerp-0216>.

Afbeelding 2: *Achilles vecht met Hector*, Apollo en Athena zijn ernaast te zien, Berlijn schilder, 500-480 v. Chr., rood-figurig voluut, British museum, Londen. Foto: http://www.britishmuseum.org/explore/online_tours/greece/the_myth_of_the_trojan_war/achilles_fights_hector.aspx.

Afbeelding 3: Detail: Achilles vecht met Hector. Foto: http://www.britishmuseum.org/explore/online_tours/greece/the_myth_of_the_trojan_war/achilles_fights_hector.aspx.

Afbeelding 4: Water pot (hydria), *lijk van Hector meegesleurd door de strijdwagen van Achilles*, 520-510 v. Chr. 50x26, ceramiek, zwart figurige stijl, Museum of Fine Arts, Boston. Foto: <http://www.mfa.org/collections/object/water-jar-hydria-with-the-chariot-of-achilles-dragging-the-corpse-of-hektor-153447>.

Afbeelding 5: Afb. 1. Paris en Priamus praten over expeditie, 2. Paris vaart naar Griekenland, 3. Paris rooft Helena, anderen worden gedood, 's Heerenberg, Huis Bergh, ms. 66, 1 van de 4 overgeleverde pagina's uit Benoit de Sainte Maure *Roman de Troie* (f. 1r), Parijs, 1264. Foto: <http://www.collectiegelderland.nl/musea/huisbergh/voorwerp-0216>.

Afbeelding 6: Afb. 1. Ontmoeting met koningen, 2. Vriendelijke ontmoeting tussen Achilles en Hector, 's Heerenberg, Huis Bergh, ms. 66, 1 van de 4 overgeleverde pagina's uit Benoit de Sainte Maure *Roman de Troie* (f. 2v), Parijs, 1264. Foto: <http://www.collectiegelderland.nl/musea/huisbergh/voorwerp-0216>.

Afbeelding 7: Afb. 1. Veldslag te paard (Hector vs. Grieken), 2. Slag Grieken en Centaur met pijl en boog, 's Heerenberg, Huis Bergh, ms. 66, 1 van de 4 overgeleverde pagina's uit Benoit de Sainte Maure *Roman de Troie* (f. 3r), Parijs, 1264. Foto: <http://www.collectiegelderland.nl/musea/huisbergh/voorwerp-0216>.

Afbeelding 8: Afb. 1. Achilles doodt Hector, 2. Het lichaam van Hector wordt teruggebracht, vrouwen rouwen, 's Heerenberg, Huis Bergh, ms. 66, 1 van de 4 overgeleverde pagina's uit Benoit de Sainte Maure *Roman de Troie* (f. 4v), Parijs, 1264. Foto: <http://www.collectiegelderland.nl/musea/huisbergh/voorwerp-0216>.

Afb. 9: Het verhaal van Laocoön, cod. Vat. Lat 2761, 14^e eeuw. Foto: Panofsky, Erwin en Fritz Saxl, 'Classical Mythology in Medieval Art', *Metropolitan Museum Studies* 4 (1933) nr. 2 (maart), p. 259.

Afbeelding 10: Hagesandros, Athenodoros en Polydoros van Rhodos, *Laocoöngroep*, 40-20 v. Chr., marmer, 242 cm hoog, Vaticaanmuseum. Foto: <http://nl.wikipedia.org/wiki/Laoco%C3%B6ngroep>.

Afbeelding 11: Troje, Londen, British Library, Royal 16 G VI, f. 4v, *Chroniques de France ou de St Denis*, Mahiet en Meester van het Cambrai Missaal, Parijs, 1332-1350. Foto: <http://bl.uk/catalogues/illuminatedmanuscripts/record.asp?MSID=8327&CollID=16&NStart=200401>.

Afbeelding 12: De val van Troje, Londen, British Library, Royal 16 G VI, f. 5v, *Chroniques de France ou de St Denis*, Mahiet en Meester van het Cambrai Missaal, Parijs, 1332-1350. Foto: <http://bl.uk/catalogues/illuminatedmanuscripts/record.asp?MSID=8327&CollID=16&NStart=200401>.

Afbeelding 13: Detail wandtapijt, waarschijnlijk Hector van de Negen Besten, 1400-1410, Zuid Nederland, wol, 420 x 264 cm, Metropolitan Museum New York. Foto: <http://www.metmuseum.org/collection/the-collection-online/search/468232?rpp=30&pg=1&ft=Hector+tapestry&pos=1>.

Afbeelding 14: Negen Besten, 1330Stadhuis Keulen. Foto: <http://histoforum.net/speelkwartier/alexander.html>.

Afbeelding 15: Wapenschild Hector (zwart en goud), Brussel, Koninklijke Bibliotheek Albert I, 15.653-56, f. 4r, *Wapenboek Gelre*, 1370 en 1414. Foto: Anrooij, van Wim, *Helden van Weleer. De Negen Besten in de Nederlanden (1300-1700)*, Amsterdam 1997, p. 80.

Afbeelding 16: De dood van Hector, Parijs, Bibliothèque nationale de France, fr. 20125, f. 133v, Wauchier de Denain, *Histoire ancienne jusqu'à César*, Israël, 1275-1300. Foto: <http://images.bnf.fr/jsp/index.jsp?destination=afficherListeCliches.jsp&origine=rechercherListeCliches.jsp&contexte=resultatRechercheSimple>.

Afbeelding 17: De dood van Hector, Parijs, Bibliothèque nationale de France, Fr. 168, f. 119, *Historie ancienne jusqu'à César*, Stefano di Alberto, Bologna, 1375?-1385. Foto: <http://images.bnf.fr/jsp/index.jsp?destination=afficherListeCliches.jsp&origine=rechercherListeCliches.jsp&contexte=resultatRechercheSimple>.

Afbeelding 18: De dood van Hector, Carpentras, BM, ms 1260, f. 78, *Historie ancienne jusqu'à César*, Noord Italië, 13e of 14e eeuw. Foto: http://www.enluminures.culture.fr/documentation/enlumine/fr/rechexperte_00.htm.

Afbeelding 19: De dood van Hector, Den Haag, Koninklijke Bibliotheek, KB, 78 D 47, f. 68v, *Historie Ancienne jusqu'à César* (first edition), Noord Frankrijk, 1250-1275. Foto: <http://manuscripts.kb.nl/show/manuscript/78+D+47>.

Afbeelding 20: De dood van Hector, Dijon, Bibliothèque Municipale 0562, f. 96v, *Histoire Ancienne jusqu'à César*, Noord Frankrijk, 1260-1270. Foto: http://www.enluminures.culture.fr/documentation/enlumine/fr/rechexperte_00.htm.

Afbeelding 21: De dood van Hector, Londen, British Library, Harley ms 4431, f 136 v, Christine de Pizan, *Book of Queens*, 1410-1414. Foto: <http://prodigi.bl.uk/illcat/ILLUMIN.ASP?Size=mid&ILLID=22621>.

Afbeelding 22: De dood van Hector, Londen, British Library, Royal 20 D I, f. 113 r, *Histoire ancienne jusqu'à César*, Italië, 1325-1350. Foto: http://www.bl.uk/manuscripts/Viewer.aspx?ref=royal_ms_20_d_i_fs001r.

Afbeelding 23: De dood van Hector, Londen, British Library, Royal 20 D I, f. 113 v, *Histoire ancienne jusqu'à César*, Italië, 1325-1350. Foto: http://www.bl.uk/manuscripts/Viewer.aspx?ref=royal_ms_20_d_i_fs001r.

BIJLAGEN I

Homerus	Dares (adviseur Hector) en Dictys (volger koning Kreta)	Middeleeuwen (start Benoit)
10 ^e jaar van de oorlog	Veel losse gebeurtenissen	Doorlopend verhaal
Achilles eigenlijke hoofdpersoon	Dares: Grieken veranderd in bruten, en Trojanen onschuldig	Trojanen hoofdpersoon
Pro Grieks	Dares: pro Trojaans Dictys: pro Grieks	Pro Trojaans
Hector niet ideaal	Begin romantiseren, Hector nog wel bruto en laf	Erg geromantiseerd, Hector ideaal.
Hector eerlijk vermoord in tweegevecht	Hector vermoord Dictys: door hinderlaag Dares: door gevecht nadat Hector harnas probeerde te pakken	Hector op een sluwe manier van achteren gedood